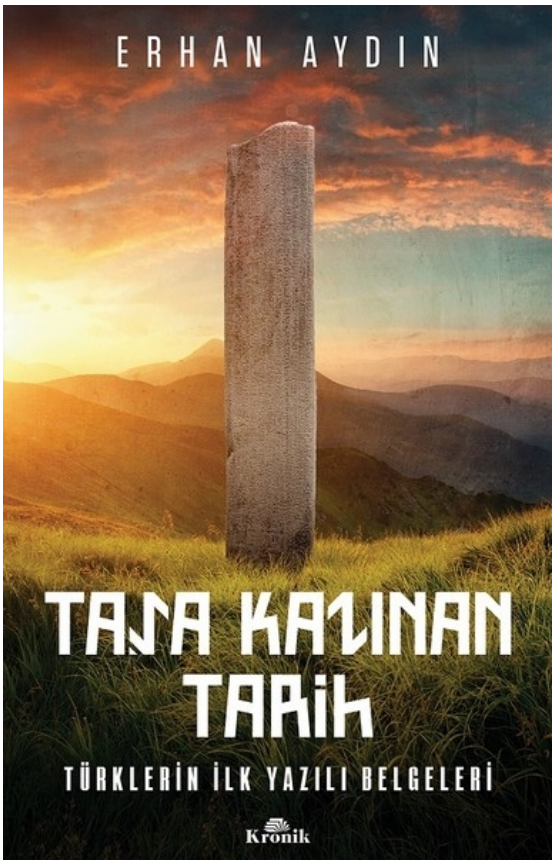
Hirik, Erkan (2018). Prof. Dr. Erhan Aydın, Taşa Kazınan Tarih: Türklerin İlk Yazılı Belgeleri, İstanbul: Kronik Kitap, 2018, 368 s., *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2018/12, s. 231-236.

Prof. Dr. Erhan Aydın, *Taşa Kazınan Tarih: Türklerin İlk Yazılı Belgeleri*, İstanbul: Kronik Kitap, 2018, 368 s.

Erkan HİRİK[*]

Geliş Tarihi: 08.08.2018 ***Kabul Tarihi: 14.11.2018***

Kadim bir kültüre sahip olan Türkler, bu kültürlerini yazıya yansıtabilen dünya üzerindeki ender topluluklardan biridir. Bugün dahi dünyada binlerce dil olmasına rağmen yalnızca 78'inin yazılı edebiyatı, çok azının da yazı sistemi bulunmaktadır (Edmonson, 1971: 323-332). Türkler tarih boyunca farklı medeniyetlerle temas hâlinde olması farklı alfabeleri kullanmalarının önünü açmıştır. Kullandıkları her alfabeyle oldukça önemli eserler ortaya koyan Türkler, kendi alfabeleriyle ise hem edebiyatı hem de tarihi yazmışlardır.

Türkler, kendi tarihlerinin önemli bir bölümünü Köktürklerden başlayarak taşa kazıyarak yazmışlardır. Tarihi tarihte bulmak bakımından ele alındığında taş üzerine yazılmış her bir yazının Türk kültürünün anlaşılması ve aktarılması açısından taşıdığı önem ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Prof. Dr. Erhan Aydın tarafından yapılan çalışmalardan "Taşa Kazınan Tarih: Türklerin İlk Yazılı Belgeleri" adlı eser, son dönemde Türklerin tarihini kendilerinin yazdıkları tarih metinlerinde aramak bağlamında önem taşımaktadır.

Bilindiği üzere doğrudan eski Türk dili ile ilgili çalışma yapan araştırmacı sayısı oldukça azdır. Prof. Dr. Erhan Aydın, Türklerin kadim topraklarına bizzat giderek gören ve çalışmalarını doğrudan birincil kaynaklar üzerinden yapan bu az sayıdaki araştırmacılardan biridir. Aydın, eski Türk dili ile ilgili onlarca makale ve bildiri hazırlamıştır. Aydın'ın hazırladığı bir kısmı yeniden basılan kitap boyutundaki son yıllara ait çalışmalarından birkaçı şunlardır:

- Aydın E. (2018). *Uygur Yazıtları*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Aydın E. (2017). *Orhon Yazıtları, Köl Tegin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Ongi, Küli Çor*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

[*] *Dr. Öğretim Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: erkanhirik@gmail.com*
Orcid: 0000-0001-6978-8981

- Aydın E. (2017). *Türk Runik Bibliyografyası*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Aydın E. (2016). *Eski Türk Yer Adları*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Aydın E. (2015). *Yenisey Yazıtları*. Konya: Kömen Yayınları.

Prof. Dr. Erhan Aydın'ın Kronik Kitap yayınları arasından çıkan "Taşa Kazınan Tarih: Türklerin İlk Yazılı Belgeleri" adlı eseri ön söz ve giriş kısımları haricinde on bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın "Ön Söz" kısmında yazar, Türklerin yazılı ilk belgelerinin Türk runik harfleri olarak adlandırılan alfabe ile çeşitli eşyalar üzerine yazı yazıldığını belirtmiştir. Bununla birlikte yazar, 1893 yılında V. Thomsen tarafından çözülen bu alfabeyi konu alan bugüne kadar birçok çalışmanın yapıldığını dile getirmiştir. Aydın, bu eserinde eski Türk yazıtlarındaki Türk dili, tarihi ve kültürüyle ilgili önemli gördüğü sözcük ve sözcük gruplarıyla ilgili bilgilere yer verdiğini, II. Köktürk ve Uygur Kağanlığı döneminden kalan yazıtlar ile Yenisey bölgesindeki yazıtların kitabın sınırları içerisinde olduğunu dile getirmiştir. Yazar, eserinin hedefinin yalnızca bir bilim alanının ilgilileri değil, eski Türklerin kendi yazdıklarından elde edilmiş sonuçları merak eden herkes olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla bu bağlamda kitabı yalnızca bilimsel bir eser olarak değil, aynı zamanda aktüel bir eser olarak da değerlendirmek mümkündür. Ayrıca eski Türklerin sanıldığı gibi ilkel bir yaşam sürmediğini, birçok bakımdan ileri düzeyde olduğunu kanıtlarıyla göstermek, Aydın'ın bu kitabı hazırlama amaçları arasında yer almaktadır.

Çalışmanın Giriş'inde Türk dilinin dünyanın en eski dillerinden biri olduğunu göstermek amacıyla yazılı belgelerin çok eski zamanlara kadar uzayışı ele alınmıştır. Aydın, bir dilin tarihini, daha eskilere götürebilmenin en önemli kuralının yazılı belgelerin eskiliği olduğunu belirtmiştir. I. Köktürk döneminden Bugut, Zhaosu (Mongolküree) ve Hüyis-Tolgoy yazıtlarının bulunduğunu belirten Aydın, bu üç yazıtın Türk runik harfli değil, Soğd ve Sanskrit harfleriyle yazılmış olduğundan Türkçenin en eski belgeleri olarak kabul etmenin doğru olmadığını dile getirmiştir. II. Köktürk döneminden kalan Çoyr (Çöyr-Çoyren) yazıtında ise İlteriş Kağan'ın adının geçmesi nedeniyle bilinen en eski yazıtın Çoyr olabileceği Aydın tarafından hatırlatılmıştır.

"Türklerin En Eski Dönemleri" ismini taşıyan birinci bölüm, "Türklerin Anayurdu" ve "Türk Adının Kullanım Alanı" alt başlıklarından oluşmaktadır. "Türklerin Anayurdu" alt başlığında, Türklerin tarih sahnesine ilk olarak ortaya çıktığı yerle ilgili birçok görüşe yer verilmiştir. Aydın'a göre eski Türklerin ilk olarak ortaya çıktığı yer hakkında bu kadar görüşün olmasının nedeni, orta ve iç Asya bozkırlarında herhangi bir bölgeye dahi bakıldığında orada büyük bir medeniyet ile karşılaşılıyor olmasıdır. Bozkırda yaşayan Türk kökenli boyların kâğıdı bilmelerine rağmen gelecek nesle hatıralarını bırakabilmenin tek yolunun taşa yazmak olduğunu düşünmüş olmaları Aydın tarafından ifade edilmiştir. Araştırmacı "Türk Adının Kullanım Alanı" alt başlığında, Türk runik harfli eski Türk yazıtlarında Türk adının çeşitli kullanımları üzerinde durmuştur. Bu yazıtlarda ilgili kelimenin *Türk* ve *Türük* olarak iki türlü yazıldığı belirtilmiştir. Aydın, *Türk* ve *Türük* adlarının yazımı konusunda Tonyukuk yazıtında hem *Türk* hem *Türük* biçimlerinin bulunduğunu, Ongi, Küli Çor ve Yenisey yazıtlarında *Türk* biçiminde yazıldığını, Köl Tegin ve Bilge Kağan yazıtlarında ise *Türük* olarak yazıldığına işaret etmiştir. Uygur Kağanlığı'ndan kalan Tes, Tariat (Terh) ve Şine Usu yazıtlarında geçen *Türk* adının Köktürkleri kastettiği belirtilmiştir.

"Türk Runik Alfabesi" adını taşıyan ikinci bölümde, alfabenin adlandırılması konusunda sorunlardan söz edilmiştir. Uygurlar başta olmak üzere birçok Türk boyu, bu alfabede metinler vücuda getirdiklerinden alfabeyi Köktürk-Göktürk alfabesi olarak sınırlandırmanın doğru olmadığı dile getirilmiştir. Türklerin eski dönemleri ile

kastedilenin belirli olmamasından dolayı "Eski Türk alfabesi" ifadesinin kullanılmasının yanlış anlaşılmalara yol açabileceği belirtilmiştir. Bir diğer adlandırma "Türk Alfabesi"dir ki bu adlandırma diğerlerinden kapsam yönünden daha geniştir. Aydın, çok da hoşnut olmayarak bu alfabenin adlandırılmasında "Türk Runik Alfabesi" ifadesinin kullanıldığı ifade etmiştir. Türk runik alfabesinin kökeni ve ne zaman kullanılmaya başladığı konusundaki çeşitli görüşlere yer verilerek Aristov ve Mallitskiy'in ortaya attığı runik yazının damgalardan ortaya çıkmış olabileceği görüşünün en çok taraf bulan görüş olduğu dile getirilmiştir. Bununla birlikte Türk runik harfli eski Türk yazıtlarında, ünlülerin gösterilmesinden kaynaklanan bazı sorunlar bu bölümde özetlenmiştir.

Kitabın üçüncü bölümü "Eski Türk Yazıtlarından İlk Bahisler" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, bulunan eski Türk yazıtlarından bahsedilmiştir. Türk runik alfabesi ile yazılmış eski Türk yazıtlarından ilk olarak Alaaddin Atamelik Cüveynî'nin *Tarih-i Cihan-güşa* adlı eserinde bahsettiği ifade edilmiştir. Aydın, bu bölümde Uybat III ve Tuba III yazıtlarının bulunuşu hakkında bilgiler verdikten sonra yazıtların bulunduğu yer hakkında da bilgiler vermektedir. Yine bu bölümde Bilge Kağan ve Köl Tegin adına dikilen iki taşın bulunuşu, bu yazıtların kopyalarının alınışı, yazıtların hangi halk tarafından ve kim adına dikildiği gibi konularda bilgiler verilmiştir.

"Cumhuriyet Döneminde Eski Türk Yazıtları Üzerindeki Çalışmalar" adını taşıyan dördüncü bölümde, Cumhuriyetin ilanıyla birlikte Mustafa Kemal Atatürk'ün tarih ve dil konusu üzerindeki çalışmalarına değinilmiştir. Aydın, bu bölümde Türk tarihinin ve dilinin kökenlerinin ortaya çıkarılması için Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumunun kurulduğunu, Osmanlı Devleti'nin Cumhuriyetin ilanından otuz yıl kadar önce çözülen yazıtlardan habersiz kalışını ve Cumhuriyet dönemindeki eski Türk yazıtlarıyla ilgili yapılan çalışmaları okuyuculara sunmuştur.

"Eski Türk Yazıtlarının Envanteri ve Sorunları" başlıklı beşinci bölüm, "Moğolistan'daki Eski Türk Yazıtları", "Yenisey (Tuva ve Hakasya) Yazıtları", "Dağlık Altay Yazıtları", "Kırgızistan (Tanrı Dağları) Yazıtları" ve "Çin Halk Cumhuriyeti Yazıtları" alt başlıklarından oluşmaktadır.

Bu bölümde, Türk Runik harfli eski Türk yazıtlarının farklı coğrafyalarda bulunmasını, yazıtlardan en tanınmış olanların Moğolistan sınırları içerisinde yer almasını, en fazla yazıtın ise Tuva ve Hakasya bölgesinde bulunmasını konu edinmiştir. Aydın, eski Türk yazıtlarının en önemli sorununun adlandırma, numaralandırma ve envanter bilgilerindeki karışıklıklar olduğunu ifade etmiştir. Yeni bulunan yazıtların bulunduğu yörenin adı ve dili ile anılması ve yazıtların adlarında türlü kısaltmalara gidilmesinin neden olduğu bazı hususlar üzerinde durulmuştur. "Moğolistan'daki Eski Türk Yazıtları" alt başlığında, Moğolistan'da bulunan yazıtların envanter bilgilerini vermek amacıyla çalışma yapanlardan bahsedilmiştir. Yazıtları numaralandırmanın çeşitli yolları gösterilmiş, Aydın'a göre yazıtların en uygun ve anlaşılır numaralandırma biçiminin nasıl olması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca bu bölümde Aydın, Moğolistan'da bulunan Türk runik harfli yazıtları liste hâlinde vermiştir. "Yenisey (Tuva ve Hakasya) Yazıtları" alt başlığında ise Yenisey yazıtlarının çokluğuna rağmen adlandırmada karışıklık olmadığı belirtilerek 2015 yılında yayımlanan yazıtın bilinen bütün adları ve ilk 40 yazıt için Radloff'un kullandığı adlandırma ve kısaltmaların yer aldığı *Yenisey Yazıtları* adlı çalışmadaki liste verilmiştir. "Dağlık Altay Yazıtları" alt başlığında, "Dağlık Altay Yazıtları Projesi" çerçevesinde bu bölgede ele geçirilen yazıtların yeni estampajlarının alındığı, yeni okuma ve anlamlandırmaların yapıldığı belirtilmiştir. Bu veriler ile 2012 yılında yayımlanan *Katalog Drevnetyurkskih Runiçeskih Pamyatnikov* adlı çalışmada bulunan liste, sıraya göre düzenlenerek ve yazıtın bilinen diğer adları da eklenerek okuyucuya sunulmuştur. "Kırgızistan (Tanrı Dağları) Yazıtları" alt başlığında Aydın, Kırgızistan yazıtları üzerinde birçok çalışması olan Rysbek Alimov'un müstakil bir kitap olarak yayımladığı *Tanrı*

Dağları Yazıtları, Eski Türk Runik Yazıtları Üzerine Bir İnceleme adlı eserini temel alarak Kırgızistan bölgesi yazıtlarını sıralamıştır. "Çin Halk Cumhuriyeti Yazıtları" alt başlığında, Çin Halk Cumhuriyeti sınırları içerisinde bulunan Türk runik harfli yazıtların bulunduğu bölge hakkında bilgi verilmiş, Turfan kentinde bulunan Yar-gol'daki mağara duvarı yazıtları hakkında bilgi veren kişilerden bahsedilmiştir. Aydın, bilinen yazıtların listesini ve yazıtlara verilen türlü adları bu alt başlıkta listelemiştir.

Kitabın altıncı bölümü "Eski Türk Yazıtlarının Yazılış ve Dikiliş Amacı" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, eski Türk yazıtlarının yazılış ve dikiliş amacından, Köl Tegin ve Bilge Kağan yazıtlarının kağanlık yazıtları olduğu için diğer yazıtlardan biraz daha süslü ve dikkatli yazılışından bahsedilmiştir. 731'de Köl Tegin'in ölümü ile ağabeyi Bilge Kağan tarafından 732'de dikilen yazıttaki cümlelerin ve yazıtın işlenerek taş üzerine kazıma işinin kime ait olduğu anlatılmıştır. Bununla birlikte yazıtlarda Yollug Tegin için *Köl Tegin atısı* ifadesinden hareketle yazıtlar üzerinde çalışanlar için "Köl Tegin'in yeğeni" olarak değerlendirilmesinden ne anlaşılması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Kitabın yedinci bölümü " Köktürk ve Uygurların Merkezi Ötüken" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, Türklerin en eski ve en ünlü yurtlarından biri olan Ötüken'in adı ve yeri üzerindeki görüşlere yer verilmiştir. Mevcut çeşitli görüşlerden Ötüken'in yeri hakkında sonuca ulaşmanın mümkün olmayacağı belirtilmiştir. Uygur Kağanlığı yazıtlarından olan Tariat ve Şine Usu yazıtlarından Tariat B 5. satırda geçen *Yaylagım ötüken kuzı kedin uçı tez başı öndüni kanuy künüy…* " Yaylam Ötüken'in kuzey (bölümlerinin) batı ucu, Tes (ırmağı) kaynağı(ndadır). Doğusu Hanuy (ve) Hünüy (ırmakları)…" cümlesi ile Ötüken'in yeri konusunda açık bilgiler verildiği belirtilmiştir.

"Köktürk Dönemi Yazıtlarının Türk Dili, Tarihi ve Kültürüne Katkıları" ismini taşıyan sekizinci bölüm, "Köl Tegin Yazıtı", "Bilge Kağan Yazıtı", "Tonyukuk Yazıtı", "Ongi Yazıtı" ve "Küli Çor Yazıtı" alt başlıklarından oluşmaktadır. "Köl Tegin Yazıtı" isimli alt başlığında Aydın, Köl Tegin'in kim olduğu hakkında okuyucuya bilgi vererek, II. Köktürk Kağanlığının ülkemizde Kutluk Devleti olarak da bilinmesinin sebebi üzerinde durmuştur. Türk runik alfabesinin *ö* ile *i* ünlülerini ayırt etmemesinden dolayı Köl Tegin unvanının ilk bölümü olan *köl* sözcüğünün okunuşuyla ilgili görüşlere yer verilmiştir. Dört yüzlü tek parça büyük taş olan Köl Tegin yazıtı hakkında genel bilgiler verilmiştir. Bu bölümde Köl Tegin yazıtında geçen Türk dili, tarihi ve kültürü için önemli görülen sözcük ve sözcük grupları üzerinde durulmuş, çeşitli görüşlere yer verilmiştir. Yazıtın doğu yüzünde Bumın ve İstemi Kağan'ın devleti nasıl derleyip topladığı, kuzey yüzünde Köl Tegin'in kahramanlıkları, düşmana nasıl saldırdığı ve ölümü Bilge Kağan'ın duygusallığı çerçevesinde gösterilmiştir. "Bilge Kağan Yazıtı" isimli alt başlıkta, Bilge Kağan'ın kim olduğu, Çin kaynaklarında geçen üç adının neler olduğu ve unvanları üzerinde durulmuştur. Bilge Kağan'ın küçük oğlu Tengri Kağan tarafından yazdırılmış ve diktirilmiş olan yazıtın boyutları hakkında bilgi verilmiştir. Yazıtlarda geçen sözcük ve sözcük grupları sayesinde Türklerin sosyal yaşamları hakkında bilgiler yine Aydın tarafından sunulmaktadır. "Tonyukuk Yazıtı" alt başlığında adın, *Tonyukuk* mu *Tunyukuk* mu olduğu konusunda araştırmacıların görüşleri, eski Türk yazıtlarının tümü göz önüne alındığında, Tonyukuk adının tespit edildiği yerler, Tonyukuk yazıtı ve Tonyukuk'un kimliği hakkında bilgiler verilmiştir. Bunlara ek olarak Tonyukuk yazıtının, Türk runik harfli eski Türk yazıtları içerisinde ayrı bir yere sahip olduğu belirtilerek önemi üzerinde durulmuştur. "Ongi Yazıtı" alt başlığında, yazıtın nerede bulunduğu, yazıtlar içerisinde önemli bir yazıt olarak değerlendirilme sebebi, kim adına dikildiği ve tartışma konusu olan yazıtın dikiliş tarihine değinilmiştir. Aydın, yazıtta geçen *yawgu*, *kamıl, ataçım, lü yıl* gibi sözcüklerin kökenine ilişkin çeşitli görüşlere yer vermiştir. "Küli Çor Yazıtı" alt başlığında Aydın, yazıtın bulunduğu yer, yazıtın anlatıcısıyla ilgili bulunan cümlelerin yer aldığı satırlar ve yazıtta geçen olayları okuyucuya sunmuştur.

Ayrıca burada yazıtta geçen Türkçenin tarihi söz varlığı açısından önemli olan sözcüklere ilişkin farklı görüşler yer almaktadır.

"Uygurlar" başlığını taşıyan dokuzuncu bölüm, "Uygur Dönemi Yazıtlarının Türk Dili, Tarihi ve Kültürüne Katkıları" alt başlığından oluşmakta ve bu alt başlık da kendi içinde "Tes Yazıtı", "Tariat (Terh) Yazıtı", "Şine Usu Yazıtı", "Hoyto-Tamır Yazıtları", "Karı Çor Tegin (Xi'an) Yazıtı", "Suci Yazıtı" ve "II. Karabalgasun Yazıtı" başlıklarından oluşmaktadır. "Uygurlar" bölümünde, Uygurların bulunduğu coğrafya, Uygur adının Türk runik harfli eski Türk yazıtlarında tespit edildiği yerler ve Uygur adıyla ilgili tarihî ve çağdaş kaynaklarda geçen farklı görüşlere yer verilmiştir. Bu bölümde Aydın, Doğu Avrupa'daki İç Asya bozkırlarının Dokuz Oğuz ve On Uygurlarla olan ilişkisine değinmiştir. *Tokuz Oguz* adındaki *Oguz* sözcüğünün etimolojisi ve anlamı üzerine yapılan tartışmalar üzerinde durulmuştur. Dokuz Oğuz ve On Uygur adlarının nerelerde tespit edildiği belirtilerek okuyucuya bilgi verilmiştir. Uygurlar hakkında hem kendi yazıtlarından hem de Çin kaynaklarından elde edilen bilgilere değinilmiştir. "Uygur Dönemi Yazıtlarının Türk Dili, Tarihi ve Kültürüne Katkıları" alt başlığında, Uygurlardan kalan yazıtların hangileri olduğu konusunda farklı görüşlere yer vermiştir. Bunlardan Tes, Teriat, Şine Usu, I. Karabalgasun, Hoyto-Tamır, Sevrey ve Xi'an yazıtlarının Uygurlar tarafından yazılıp dikildiği, Suci, II. Karabalgasun, Ardahan ve Gurvaljin-uul yazıtlarının ise şüpheli olduğu belirtilmiştir. "Tes Yazıtı" başlığında, Tes yazıtının bulunuşu ve yazıtın bulunduğu coğrafya hakkında bilgiler verilmiştir. Aydın, yazıtta Tariat ve Şine Usu'dakine benzer bir damganın bulunduğunu ve bugün bu yazıtın Moğolistan Arkeoloji Müzesinde bulunduğunu ifade etmiştir. Yazıtta tespit edilen Uygur boy adlarının türlü biçimlerde okunuşu üzerinde durulmuştur. Aydın, yazıtta geçen sahte kağan olayını, üç olasılık üzerinde durarak açıklamış, bu olayı anlatmak için kullanılan *ödkünç* sözcüğünün okunuşundaki farklılıklara değinmiş ve yazıtın kuzey yüzünü okuyucuya sunmuştur. "Tariat (Terh) Yazıtı" başlığında Aydın, Kaplumbağa kaidesi de dâhil olmak üzere dört parçaya ayrılmış olan yazıtın parçalarının bulunduğu yerler hakkında bilgiler sunmaktadır. Yazıt, doğu ve batı yüzünde 9, güney ve kuzey yüzünde 6, kaplumbağa kaidedeki satırla birlikte toplam 31 satırdan oluşmaktadır. Aydın, yazıtın ilk olarak doğu yüzünü ele almıştır. Tariat yazıtının başka metinlerde geçmeyen bazı sözcükleri vermesi, yazıtın ayrı bir yeri ve öneminin olduğunu göstermiştir. Aydın, başka metinlerde geçmeyen yalnızca Tariat yazıtında tespit edilen ve Türk dili, tarihi, kültürü için önemli sözcükler üzerinde durmuştur. Aydın, sırasıyla güney, batı, kuzey yüzlerini de ele almış ve Tariat yazıtının kaplumbağa kaidesi üzerinde geçen bir satırlık Türk runik harfli metni okuyucuya sunmuştur. "Şine Usu Yazıtı" başlığında, yazıtın bulunduğu tarih ve yer hakkında bilgi veren Aydın, yazıtın kuzey yüzünde 13, doğu yüzünde 12, güney yüzünde 15, batı yüzünde 12 satır bulunduğunu belirtmektedir. Aydın, yazıtın önemli taraflarına değinmiş ve yazıtın ilk olarak kuzey yüzünü incelemiştir. Şine Usu yazıtında geçen ilginç yer adları tespit edilmiş ve çeşitli görüşlerle okuyucuya sunulmuştur. Aydın, yazıtın kuzey yüzünde geçen Türk kültür tarihi açısından önemli olan sözcükleri inceledikten sonra doğu yüzü, güney yüzü ve batı yüzündeki önemli sözcüklere de değinmiş, Şine Usu yazıtının kuzey yüzünü okuyucuya sunmuştur. "I. Karabalgasun Yazıtı" başlığında, üç dilli (Türkçe, Soğdca, Çince) olan yazıtın bulunduğu yerden adını aldığı ve yazıtın bulunduğu tarih konusuna değinilmiştir. Buna ek olarak yazıt hakkında genel bilgi verilmiş ve Uygurlarda olan yoğun Soğd etkisi üzerinde durulmuştur. "Hoyto-Tamır Yazıtları" başlığında, bu yazıtın Moğollar tarafından Tayhar-Çuluu olarak adlandırıldığını belirten Aydın, yazıtın bulunduğu yerle ilgili bilgiyi vermiş ve kayanın kutsallığından dolayı kaya üzerinde çeşitli alfabelere ait yazıların olduğunu ifade etmiştir. Yazıtta kısa kısa cümlelere sahip olan 21 metindeki değerli tarihi bilgiler ile diğer runik harfli metinlerde bulunmayan sözcükler üzerinde durulmuştur. Yazıtta söz edilen Beşbalık kent adının, diğer eski Türk yazıtlarında da tanıklanmasına değinilmiştir. Hoyto-Tamır yazıtında Beşbalık kent adının geçtiği yerler ve Divanu Lugati't- Türk'te yer alan haritada

Beşbalık'ın yeri Aydın tarafından okuyucuya sunulmuştur. "Karı Çor Tegin (Xi'an) Yazıtı" başlığında, yazıtın bulunuşu, adına mezar taşı hazırlanan Karı Çor'un kim olduğu belirtilmiştir. Aydın, yazıtın metnini ve Türkiye Türkçesine aktarımını vermiştir. "Suci Yazıtı" başlığında, yazıtın bulunduğu tarih ve bölge hakkında bilgi verilmiştir. Aydın, yazıtın bulunduğu yer itibariyle Yenisey bölgesi yazıtı olmadığını, yazıt sahibinin Kırgızlardan olduğunu ifade etmiştir. Yazıtta Türk kültür ve gündelik yaşamına dair sözcükler üzerinde durulmuş, yazıtın çizimi okuyucuya sunulmuştur. "II. Karabalgasun Yazıtı" başlığında, yazıtın bulunuşuyla ilgili bilgi verdikten sonra yazıtın bulunduğu coğrafya hakkında bilgi verilmiştir. 12 satırlık runik harfli metnin dışında iki de damga bulunduğu belirtilmiş ve yazıtın çizimi yine okuyucuya sunulmuştur.

Kitabın onuncu bölümü, "Yenisey Yazıtlarının Türk Dili, Tarihi ve Kültürüne Katkıları" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, yazıtların bulunduğu bölge hakkında bilgi veren Aydın, ilk bulunan yazıtın bulunduğu tarihi ve konum koordinatlarını vermiştir. Aydın, İ. L. Kızlasov'un verdiği 18 yazıt ile diğer Yenisey yazıtlarının karşılaştırıldığı tabloyu vererek Yenisey yazıtlarının önemli sorunları üzerinde durmuştur. Kırgız adı üzerine farklı görüşlere yer verilmiştir. Yazıtta geçen kişi, han ve bey adlarından bahsedilmiştir. Aydın, Yenisey yazıtları hakkında bilgi vermiş ve yazıtlarda Türkçenin söz varlığı açısından önemli gördüğü sözcükleri çeşitli görüşlerle birlikte ele almıştır.

Eserin sonunda kavramlara daha kolay ulaşmayı sağlayacak, alfabetik olarak verilmiş "İndeks" bölümü yer almaktadır.

Tüm bunlardan sonra Türklerin tarihine dair bilgi almak isteyen herkesin faydalanabileceği, bununla birlikte Runik harfli Türkçe metinler üzerine çalışmalar yapan araştırmacıların doğrudan kaynak olarak kullanabileceği bir eserin vücut bulmuş olduğunu söylemek gerekmektedir. Aydın tarafından ortaya koyulan bu titiz çalışma, yapılacak eski Türk dili çalışmalarında görülmesi/faydalanılması gereken bir başucu kaynağı mahiyetindedir. Dilini, tarihini, hatırasını, övgüsünü, uyarısını hülasa kültürünü taşa kazıyan Türklerin bu tavrını, büyük emeklerle satırlara taşıyan Prof. Dr. Erhan Aydın'a ne kadar teşekkür etsek azdır. Böylesi bir eserin bilim dünyasına kazandırılmasına aracılık eden Kronik Kitap ve çalışanlarına da ayrıca teşekkür etmek gerekir.

Kaynakça

EDMONSON, Munro E. (1971). *Lore: An Introduction to the Science of Folklore and Literature*. New York: Holt, Rinehart, Winston.